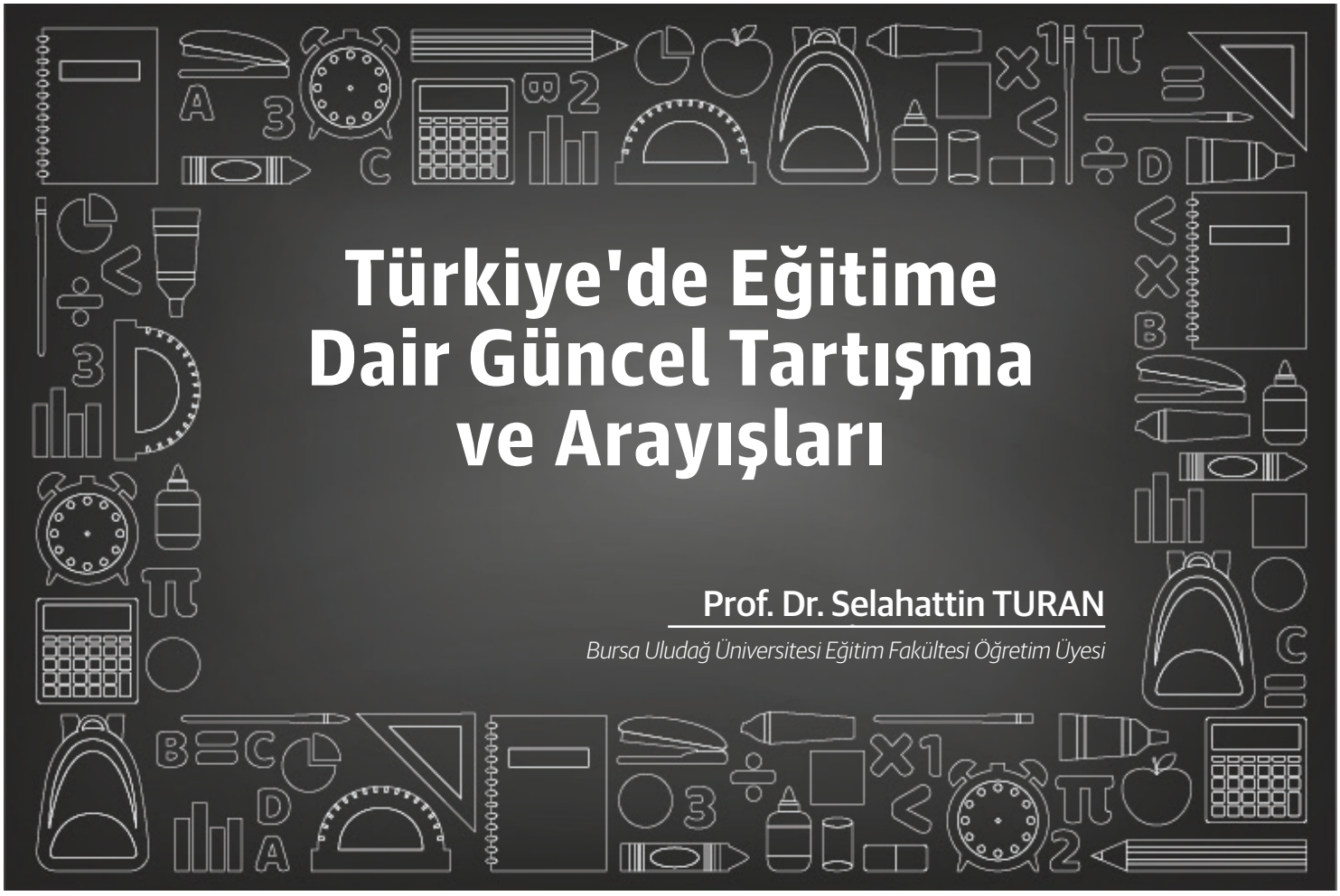

Türkiye'de Eğitime Dair Güncel Tartışma ve Arayışları

Prof. Dr. Selahattin TURAN

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Eğitimciler, çok eski çağlardan beri *'eğitim'* ve *'okul'* arasındaki bağı veya bağlantıyı kurmak için büyük çaba sarf etmişlerdir. Ancak eğitim ve okul arasındaki bu bağa ilişkin tartışmaların 20. yüzyıla kadar çok zayıf kaldığı, özellikle *Fransız* ve *Sanayi Devrimi* ile birlikte okula yeni görev ve işlevlerin yüklenilmesiyle birlikte anlam arayışında daha büyük çatlakların oluştuğu söylenebilir. Okulun temel işlevleri arasında görünen *politik işlev* Fransız devriminden; okula yüklenen *ekonomik işlev* ise sanayi devriminden sonra gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar, modern okulun varlık sebebinin ne olması gerektiğine dair tartışmaları da peşinde getirmiştir. Türkiye'de *'batı tipi'* okul tartışmaları 1700'lü yılların sonunda başlamış ve modern okullar 18. yüzyıldan itibaren eğitim sistemine dahil edilmiştir. Osmanlı Türkiye'sinde ilk yenileşme dönemi (1776-1839), eğitim ve okula dair tartışmaların ve her alandaki gerilemenin üstesinden gelebilmek için yeni bir *insan tipolojisi*ne ihtiyacın duyulduğu ve bu bağlamda *eğitimde reform* ihtiyacının en üst düzeyde hissedildiği bir zaman dilimidir. Bu dönemde *'maarifte* ıslahat' girişim ve çabalarına askeri okullardan başlanmıştır. Bu bağlamda 1776 yılında, Fransız Devrimi'nden 13 yıl önce, askeri deniz okulu; 1796 yılında askeri kara okulu ve 1834 yılında harp okulu birbiri ardına açılmıştır. Batı karşısında gerileme veya çöküşün ancak askeri eğitim alanında yapılacak reformla mümkün olabileceği, o dönemin bürokratik ve askeri elitinin, mutabakatla üzerinde durduğu bir konudur. Askeri eğitim alanındaki reformlara paralel olarak, 1824 yılında, II. Mahmut'un emri ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiş; *'Batı'* ile eğitim ilişkileri artırılarak, yeni bir toplum ve insan tipinin yaratılması ön görülmüş ve Batı'ya çağdaş eğitim almaları için öğrenciler gönderilmiştir.

Osmanlı Türkiye'sindeki sosyal ve politik değişimlerin yeni bir toplum kurgusu ve amacı etrafında şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Şeri'ye ve Evkaf Bakanlığına bağlı geleneksel okulların çağın gereğine uygun insan tipi üretemediği ileri sürülmüş ve Tanzimat'ın ilanı ile daha modern, daha yeni okullara ihtiyaç duyulduğu sürekli ifade edilmiştir. Tanzimat (1839-1876) ile birlikte geleneksel okullarla birlikte; ayrı bir eğitim bakanlığı ihdas edilerek, *'Batı* tipi' ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumları açılmaya başlanmıştır. Söz konusu bu yeni okullar, *Tanzimat* veya *Maarif* okulları olarak bilinmektedir. Bu iki ayrı bakanlığa bağlı iki ayrı okul

tipinin iki farklı insan tipi üretmeye başladığı ve bu okulların eğitimde '*millî amaç*'a ve '*milli* ülkü'ye hizmet etmediği, Abdullah Cevdet, Ali Paşa, Fuat Paşa ve daha sonraları da Ziya Gökalp gibi dönemin önde gelen, saygın eğitimci ve düşünürleri tarafından dile getirilmiştir. II. Mahmut'la birlikte, bu dönemde '*eğitimde Batı'ya açık bir zihnin ve zihniyet anlayışının*' eğitimde reform arayış ve çabalarını şekillendirdiği görülmektedir. Özetle, 18. yüzyılın başlarından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına kadar olan dönemde; eğitim ve okula dair ciddi tartışma ve girişimlerin olduğu -önemli bir başarı ve atılımın sağlanamamış olmasıyla birlikte- Cumhuriyete giden yolda ciddi bir pedagojik ve eğitimsel birikimin üretildiği söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte eğitimin genel amaçları, yönü ve bunun bir sonucu olarak da yetiştirilmek istenen insan tipi değişmiştir; *demokratik, katılımcı, özgür, laik toplum, laik birey* yetiştirilmesi öngörülmüş ve bu özelliklere sahip toplum ve bireyin inşası eğitimin temel ülküsü olarak belirlenmiştir. Bu amaçla *3 Mart 1924* tarihinde *Tevhid-i Tedrisat Yasası* çıkarılmış; bu yasayla oldukça dağınık bir durum arz eden bütün eğitim kurumları tek çatı altında toplanmıştır. Özge bir deyişle, yasadaki bu birleştirici ruh Türkiye Cumhuriyeti'nin '*tam bağımsız ve özgür yaşaması*' için eğitim/okul teori ve pratiklerinin yeniden kavramlaştırılmasına imkân sağlamıştır. Osmanlı Türkiye'si eğitim sistemi ve toplumunun ürettiği insan tipi *irrasyonel*dir. Cumhuriyet Türkiye'si ise eğitim ve okul pratiklerinde *rasyonel insan* tipini ön plan çıkarmış ve eğitime dair reform ve çabaları bu '*insan tipi*' etrafında şekillendirmiştir. Cumhuriyetin, *'yeniden doğuş ve kuruluş'* yılları olarak kabul edilen, ilk yıllarında (1923-1946) rasyonel ile irrasyonel insan tipinin birleştirilmesi hedeflenmiş veya tercih edilmiştir. Bu amaçla Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan eğitim politikaları özellikle Hasan Âli Yücel'in çalışmalarıyla farklı bir yön, farklı bir canlılık ve farklı bir anlayış kazanmıştır. Hasan Âli Yücel, Cumhuriyet döneminin en önemli bakanlarından biridir. Eğitime dair ürettiği proje ve uygulamalar bugün bile aşılamamıştır. Yaptığı çalışmalarla, düzenlemiş olduğu kongre ve şuralarla, eğitimin teorik ve pratiklerini yeniden kurgulamaya ve şekillendirmeye çalışmıştır.

Hasan Âli Yücel'in en önemli projelerinden birisi de hiç kuşkusuz Köy Enstitüleri'dir. Hasan Âli Yücel'in; *'Efendimiz Köylüyü', 'Efendi Yapma' dileğinin eseri olarak* tanımladığı enstitüler, esas itibariyle, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni koşullarına en uygun, yeni ve özgün bir eğitim teori/modeli olup 'yararcı' bir amaç temelinde kurulmuştur. İş başında değil '*iş içinde eğitim*' anlayışını benimseyen bu özgün okul modeli ve pratiği; ekonomik açıdan, üreten; insanı açıdan, *anti-emperyalist* bir insan tipi öngörmüş ve bu insan tipini yetiştirmekte de çok başarılı olmuştur. Bu başarı Hasan Âli Yücel (1939-1946) ve arkadaşlarının eğitim bakanlığından uzaklaştırılması ile sonuçlanmış ve o günden itibaren eğitim ve okul pratikleri teori-uygulama ilkesinden uzaklaşarak güncel piyasa çağrı ve taleplerine uygun *"laissez faire"* diyebileceğimiz bir insan tipini üretmeye başlamıştır. Söz konusu bu anlayış 1946'lı yıllardan bugüne kadar devam etmiştir.

Hasan Âli Yücel'in çalışmaları ile eğitimde gelinen aşama Türk eğitim sistemine güçlü ve özgün bir pratik zemini oluşturmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nın ve iç politikadaki kargaşa ve belirsizliklerin ardına kendisi ile birlikte idealist eğitim bürokratlarının bakanlıktan uzaklaştırılması, 1946'dan sonra eğitimin istikamet ve yönünü tekrar değiştirmiştir. Değişen yön, maalesef, eğitim ülküsü ve pratiklerinin tekrar Batı/emperyalist, piyasa odaklı bir çizgiye çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Söz konusu eğitimde yön ve ray değiştirme; Türk eğitim sisteminin içeriğini de değiştirmiş ve Köy Enstitüleri ile birlikte öngö-

rülen üreten, özgür birey, *'iyi-vatandaş-iyi insan'* tipolojisi de liberal piyasa odaklı, özgürlükçü olmayan bir insan tipolojisine evrilmiştir. Eğitim sistemine özgürlükçü olmayan müdahaleler, özellikle 1968 öğrenci olaylarından sonra iyice artmış, Türkiye Cumhuriyeti ve hükümetleri yeni kuşağı ve toplumu tek bir hedef ve ülkü etrafında toplamak için 1973 yılında; *Millî Eğitim Temel Eğitim Kanunu*'nu çıkarmıştır. Bu kanunla tarihimizde ilk defa millî eğitimin genel amaçları, özel amaçları, ilkeleri ve öğretmenlik mesleği yasal bir zemine kavuşturulmuştur. Söz konusu kanun, içeriğinin kapsayıcılığı bakımından eğitimin yasal temellerini oluşturması bakımından önemli aşamadır. Bununla birlikte, kanunda yer alan eğitimin temel ilkelerine ulaşılıp ulaşılmadığını ölçen, hiçbir mekanizma geliştirilmemiş ve o günden bugüne hiçbir politik parti eğitimin söz konusu kanun metninde yer alan amaçlarına, en azından kendi dönemlerinde, ne derece ulaşılabildiğine dair hiçbir zaman hesap vermemiştir. Eğitimde hakkaniyet, eşitlik ve hesap verebilirlik hiçbir zaman gündeme getirilmemiştir. Dahası 1980 askeri darbesinden sonra Türk eğitim sistemi ve üniversiteler iyice kontrol altına alınarak; kuruluştaki özgürlükçü amaç ve ilkelerinden eğitim sistemi iyice uzaklaştırılmış ve pasif bir insan tipinin doğmasına zemin hazırlanmıştır.

Eğitim sisteminin kök sorunlarını anlamak için kapsamlı tarihi bir analiz gerekmektedir. Bu tarihi süreç içinde her bir eğitim sorununu analiz etmek bu düşünce yazısının sınırlarını aşmaktadır. Bu konuda Türkiye'de özgün çalışmalar üretilmiştir. Okuyucu düşünce pratiklerini geliştirmek ve eleştirel bir bakış açısı kazanmak için söz konusu eserlere başvurabilir. Kök sorunlara veya sorunların kaynağına inilememekle birlikte, bugün Türk eğitim sisteminin en önemli sorunlarının önem sırasına göre; eğitimde sosyal adalet*in bozulması, fırsat ve imkân eşitliğinin eskiye oranla daha da kötüleşmesi, okul türleri arasındaki nitelik uçurumu, okul terk oranlarındaki artış, açık lise ve üniversiteye kayış, özel okul ve* üniversite *sayılarının kontrolsüz artışı, öğretmen niteliği, toplumun okula güven duygusunun zayıflaması* olduğu söylenebilir.

Bütün bu sorunların bir sistem bütünlüğü içinde; sosyal, politik, ekonomik ve bireysel bileşenlerle birlikte ele alınıp bütüncül olarak tartışılması önemli bir gerekliliktir. Uluslararası geniş ölçekli uygulanan ve Türkiye'de ulusal düzeyde yapılan merkezi sınavların sonuçları incelendiğinde; %10'luk en başarılı dilimde yer alan çocukların tamamına yakınının (%9.99) varlıklı ailelerden gelen çocuklar olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle bu istatistik Türkiye'de çocuğun yazgısını/geleceğini okul değil çocuğun ailesinin belirlediği gerçeğini gözler önüne sermektedir. Eğitimde sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması için en temel ilke "Bütün okulların amasız, nedensiz iyi olması ve bütün öğrencilere eşit, adil eğitim imkânı sunması" olmalıdır.

Sonuç olarak eğitim özünde insa-

nın olduğu, odağına insan kıymetini yüceltmeyi koyan insansı bir etkinliktir. Eğitimin temel amacı bireyi özgürleştirmek, özgün ve özgür ruhuna yürümesini sağlamaktır. Türkiye Cumhuriyeti›nin kuruluş felsefesine uygun olarak demokratik, katılımcı, özgür ve evrensel değerleri içselleştirmiş bir insan ve toplum için yeni bir anlayış, uygulama ve bunu gerçekleştirecek bir okul tipine ihtiyaç vardır. Bunun için okulun hali hazırdaki amaçlarının yanında; "her çocuğun bir kıymet olduğu" anlayışını merkeze alarak hiçbir çocuğun elenmediği, her bir çocuğun doğuştan var olan potansiyelini ortaya çıkaracak bir yapı ve anlayışın merkeze alınarak; aşağıdaki sorulara cevap aranması ve bu soruların ışığında yeni bir okulun kurulması gereği tartışmaya açılmalıdır:

1- Türkiye Cumhuriyeti'nin, çocuklarımızın ve insanlarımızın geleceği için okullarda neyi/neden/niçin öğreteceğiz? Bu öğrettiklerimiz bizim kimliğimizi nasıl şekillendirecek?

2- Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsız ve özgür yaşayabilmesi için nasıl bir müfredat içeriğine, okul pratiklerine ve tasarımını ihtiyacımız vardır?

3- Türkiye Cumhuriyeti›nin kuruluş aşamasında ifade edilen rasyonel, demokratik, özgür ve katılımcı bireyi yeniden nasıl inşa edeceğiz?

4- Okulun bu inşadaki rolü ve görevi ne olacaktır?

5- Dünyadaki değişimler, insanın doğasına dair akademik araştırma ve çalışmalar, yaşamın yeniden üretimi, biyolojik teknoloji / bilişim devrimi ve insan işletim sistemlerine erişim, hastalık teşhis ve tedavisinde kullanılan yöntemler ve buna benzer, dünyada önde gelen düşünürlerin çok açıkça ifade ettiği, gelişmeleri Türk eğitim sisteminin bağımsız yapısı içinde nasıl anlamlandıracağız? Bu değişimlere olarak nasıl uyum sağlayacağız?

6- Eğitimi derinden etkileyen ve bir sismik değişim olarak kabul edilen "mesleklerin kaybolması" ve "yeni mesleklerin icadı", insan yaşamındaki hızlı değişimler ve bunların iş yaşamına yansımaları sonucu; kapitalist piyasacı anlayışın insan üzerindeki baskısı ve özgürlüklerini kısıtlayıcısı enstrümanları nasıl bertaraf edeceğiz?

7- Küreselleşme, sosyal medya ve yeni özgürlük alanları ve bu özgürlük alanlarının yeniden yorumlanarak, her bireyin özgür olarak varlığını sürdürebilmesi için, okulların nasıl bir strateji geliştirmesi gerekir?

8- Okulun varlık sebebi ve bu varlık sebebine dayalı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin daha özgür ve tam bağımsız, askeri müdahalelerden arındırılmış bir ülke olması için 2050 yılları yarının Türkiye'sinin çocukları için nasıl bir eğitim ve okul hayal edeceğiz?

9- Eleştirel düşünce, düşünmeyi düşünme, iletişim, işbirliği, yaratıcılık, hayal gücü, bilgiden senteze gitme gibi, bugün Batı'nın geri kalan ülke insanlarından kendilerine hizmet etmesi için tasarladığı 21. yüzyıl becerileri olarak tartışılan becerileri, kendi okul sistemimizin bağımsız yapısı içinde nasıl ele alacağız?

Bütün bu tartışmalar ışığında ve alan yazındaki diğer tartışmalar yakından incelendiğinde;

Öğrencilerimizin neler yapabileceğine, okulların ve sistemin neye önem verdiğine ve öğretmenin niteliğine odaklanan araştırmalar yapılmasına,

Toplumun öğretmene olan güven duygusunun güçlendirilmesine,

Yerel yapıların güçlendirilerek öğretmenlerin karar alma süreçlerine aktif katılmasına,

Eğitim sisteminin ve okulların mutlaka düzenli olarak izlenmesine, değerlendirilmesi raporlandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu tartışmalara ek olarak, yeni kuşağın bildiklerinden çıkarsama yapabilme becerilerinin güçlendirilmesi, okulda üretilen bilginin gündelik yaşamda karşılaşılan sorunları çözmek için kullanılabilmesi, eğitim sisteminin neye değer verdiği konusundaki gözlenen kafa karışıklığı giderecek yeniş anlayış ve pratiklerin işe koşulması gerekmektedir. Yeni ve genç kuşağın geleceğe, Türkiye Cumhuriyeti'ne ve biz yetişkinlere duydukları inanç her geçen gün zayıflamaktadır. Bu zayıflamayı ortadan kaldıracak, öğretmeni merkeze alan ve öğretmenin niteliğini her şeyin üstüne çıkaran bir anlayışa ihtiyaç vardır. Öğrencilerimize güçlü iletişim becerileri kazandıracak, her bir öğrencinin bir birey olarak kıymet taşıdığı inancını yerleştirebilecek, doğruyu yanlıştan ayırt etmenin stratejik bir önem arz ettiğine işaret edecek, okullarımızın yerel bazda güçlenmesini sağlayacak, her çocuğumuzun bilgiyi yaratıcı bir şekilde kullanabilme kabiliyetini geliştirebilecek, eleştirel bilinci içselleştirmiş ve her daim özgürleşmek ve özgürleşmek için çaba sarf eden yeni bir kuşağın inşasına temel oluşturacak bir felsefeye ve bunu gerçekleştirecek yeni bir okula ihtiyaç duyulmaktadır.